

УДК 94(477.4)“1918–1919”

Богдан ЛУГОВИЙ, Олена ЛУГОВА

ІСТОРИЯ БЕРЕЖАНЩИНИ В ЧАСИ ЗУНР

Проаналізовано процес становлення української влади, формування нових органів управління в Бережанському повіті. Показано роль бережанської інтелігенції у державотворчому процесі краю. Висвітлено ставлення польських чиновників до української влади. Розкрито хід воєнних дій українсько-польської війни на Бережанщині. Охарактеризовано воєнні здобутки та причини невдач УГА.

Ключові слова: ЗУНР, Галичина, Бережанський повіт, Окружна Повітова Команда, повітова рада, УГА, Чортківська офензива, Лисоня.

Початок ХХ ст. в Галичині відзначився піднесенням національно-патріотичного руху. Діяльність політичних партій, спортивно-військових організацій, національно-патріотичного молодіжного руху стала основою майбутньої дієвої сили в державотворенні ЗУНР. Участь Легіону УСС у Першій світовій війні яскраво продемонструвала прагнення українців здобути власну державу. В цей період зароджуються основні засади української національної ідеї, спроба реалізації яких відбулась із проголошенням ЗУНР 1 листопада 1918 р. У цей час галичани виявили самовіддану працю, яку спрямовували на утвердження національної гідності, ідеї соборності та незалежності Української держави.

Актуальність досліджуваної проблематики зумовлена тим, що Бережанщина в роки ЗУНР стала ареною важливих історичних подій; краєм, де над розбудовою української держави працювали визначні громадсько-політичні діячі.

Наукова новизна полягає в тому, що на основі об'єктивного комплексного підходу, аналізу мемуарних та архівних матеріалів досліджено державотворчі процеси та воєнні дії на теренах Бережанщини.

Мета статті – вивчення історичних реалій, знаменних подій 1918–1919 рр., що відбувалися в Бережанському краї.

Завдання дослідження ґрунтується на аналізі мемуарних і архівних джерел, їхньому зіставленні та формуванні хронологічності подій у краї на загальному історичному тлі.

Певні аспекти досліджуваної проблеми розглянуто у працях В. Вериги¹, М. Гуцуляка², І. Крип'якевича³, О. Кузьми⁴, Л. Шанковського⁵ та ін. Сучасними історичними дослідженнями з окресленої проблематики є праці М. Литвина⁶. Основу джерельної бази становлять мемуарні та архівні матеріали.

Першолистопадовий зрив у Львові сколихнув Західну Україну і знайшов відображення у всіх повітах краю. Розпочався процес державотворення. 2 листопада 1918 р. д-р Осип Ковшевич скликав нараду Комітету та інтелігенції міста Бережан в залі товариства “Українська Бесіда”. У роботі наради взяли участь радники Іван Масляк та Володимир Федак, суддя Антін Єднак, прокурори Лев Петрушевич і Дмитро Бойко, начальник в'язниці Александер Дзьоба, д-р Кирило Джулинський, д-р Михайло Західний, д-р Василь Левицький, професори Володимир Гусак та Ісидор Єлюк, священники Василь Дубицький, Ардан, а також Володимир Янівський, Михайло Крушельницький, Осип Насельський, Володимир Ратич, Володимир Козловський, Іван Петрицький, Роман Глушок, Степан Комарянський⁷. Під час роботи нарад було узгоджено план встановлення української влади, роззброєння військових частин і поліції в місті, згідно з яким основні події мали відбутися в ніч із 3 на 4 листопада. Планували залучити 40 українських кадрових офіцерів, які перебували в цей час на Бережанщині, а також добровольців із навколишніх сіл⁸. Саме для цього було розіслано представників по Бережанському повіті. “По нараді всі разом ми подалися до села Лісник... Лісницькі підстаршини привели із собою дванадцять молодих хлопців, на жаль, без зброї, зате з грубими палицями, що могли відіграти роль справжніх крісів – присмерком”⁹.

План перебрання влади передбачав поділ добровольців на п'ять відділів за територіальним принципом. Кожен з відділів мав свої завдання:

– перший відділ формували добровольці сіл Лісники, Куряни та їхні околиці. Командування здійснював поручник Франц Баб'як. Їхнє основне завдання полягало у спостереженні за табором, роззброєнні австрійської жандармерії;

– другий відділ – села Лапшин, Гиновичі та їхні околиці. Командував четар Володимир Козловський. Завдання – спостерігати за залізницею, контролювати навколишню територію;

¹ *Верига В.* Визвольні змагання в Україні 1914–1923 / В. Верига. – Жовква: Вид-во Отців Василіан “Місіонер”, 1998. – 524 с.

² *Гуцуляк М.* Перший листопад 1918 року. На західних землях України / М. Гуцуляк. – Нью-Йорк, 1973. – 408 с.

³ *Крип'якевич І.* Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефінів. – Львів: Вид-во “Світ”, 1992. – 702 с.

⁴ *Кузьма О.* Листопадові дні 1918 р. / О. Кузьма. – Нью-Йорк: Вид-во “Червона калина”, 1960. – 468 с.

⁵ *Шанковський Л.* Українська Галицька армія. Воєнно-історична студія / Л. Шанковський. – Вінніпег, 1974. – 396 с.

⁶ *Литвин М.* Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / М. Литвин. – Львів, 1998. – 488 с.; *Литвин М.* Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів: Видавнича фірма “Олір”, 1995. – 368 с.

⁷ *Бережанська земля: історико-мемуарний збірник* / [упоряд. В. Лев]. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: комітет “Видавництво Бережани”, 1970. – С. 205.

⁸ *Гуцуляк М.* Перший листопад 1918 року... – С. 270–271.

⁹ *Бережанська земля: історико-мемуарний збірник.* – С. 206.

– третій відділ – села Вільхівець, Посухів та їхні околиці. Командував поручник Осип Кекіш. Завдання – зайняти військову пекарню та казарми на Адамівці;
– четвертий відділ – села Литвинів, Мечищів та їхні околиці. Командували чотар Франц Скорик і хорунжий Іван Карась. Завдання – спостерігати за таборівниками, зайняти залізничну станцію Литвинів і чекати на прихід 5-го відділу;
– п'ятий відділ – село Рудники з околицями. Командував булавний Лямбінг¹⁰.

Для успішного та мирного переобрання влади у Бережанах потрібно було уникнути військових протистоянь. У передмісті Бережан розміщувався табір австро-угорських вояків, які поверталися з російського полону. Кількість їх у цей час становила близько 8000 осіб. Другим приводом протистояння міг стати батальйон угорського полку.

Осип Ковшевич спільно із поручниками Ж. Олексином та Ф. Баб'яком сформували Військову Команду в м. Бережанах та організували селянські відділи, які в подальшому відіграли ключову роль у перебранні влади в краї¹¹. Для контролю над залізничними комунікаціями ввечері 3 листопада під командуванням поручника Жигмонта Олексина було встановлено контроль над вузловою станцією в с. Потутори та призначено її командантом хорунжого УСС Івана Карася. Цього ж дня о 21.00 вони прибули до Бережан та перейняли владу на залізничній станції. Командантом станції призначено чотаря Ф. Скорика. Загалом на станції зібралось близько 260 українських добровольців та 4 старшини¹². Опісля рушили до казарм угорського куреня 80-го піхотного полку. Солдати добровільно склали зброю, після чого їм дано наказ зранку повертатися до своїх домівок. Зброю та амуніцію розміщено під охороною поручника В. Козловського. Після цього військові під командуванням поручника Ж. Олексина рушили до Ратуші, де за його наказом вивісили український прапор. Цього ж ранку хорунжий О. Кекіш із своїм відділом зайняв казарми батареї артилерії, що розміщувались на Адамівці (передмістя м. Бережани)¹³.

Зранку 4 листопада без опору було роззброєно жандармерію, угорську робітничу сотню при військовій пекарні, на ратуші та церкві майоріли синьо-жовті прапори. Доктор Осип Ковшевич разом із радником Іваном Масляком, професором Ісидором Єлюком, доктором Михайлом Західним і сотником Жигмунтом Олексином прийшли до приміщення повітової ради і проголосили про перехід влади у повіті до Івана Масляка – нового повітового старости, представника Української Народної Республіки. Професора Ісидора Єлюка було призначено заступником повітового старости, о. проф. Ардана – керівником освіти у повіті, Андрія Швака – військовим відомством, д-ра Кирила Джулинського та проф. о. Михайла Осадцу – провізійними справами, Івана Петрицького – рільничим відділом, д-ра Михайла Західного – відділом пропаганди і редакцією “Бережанського вісника”, д-ра Володимира Лаврівського – повітовим лікарем, поручника Степана Глібовицького – командантом вартової сотні, Антіна Єднака – очільником окружної команди жандармерії, Петра Бігуса – командантом запасного коша, проф. Володимира Гусака – директором української гімназії, проф. Ісидора Єлюка – директором української учительської

¹⁰ Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року... – С. 271–272.

¹¹ Литвин М. Українсько-польська війна... – С. 44.

¹² Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року... – С. 273.

¹³ Бережанська земля: історико-мемуарний збірник. – С. 207.

семінарії. Також створено при повітовій раді дорадчий повітовий орган, який займався загальними питаннями. Спочатку його очолив Модест Каратницький, а згодом Іван Масляк. До нього належали О. Ковшевич, І. Єлюк, о. В. Дубицький, О. Бородайко, о. М. Осадца, Т. Старух, М. Західний, о. О. Гавришо, І. Петрицький, Р. Глушок, С. Комарянський¹⁴.

У процесі українського державотворення почали формуватися національні органи влади. У Бережанах, як повітовому місті, організували повітову національну раду – дорадчий орган при окружному повітовому комісарі. До її складу входили представники громад повіту. Очолив повітову національну раду Тимотей Старух. Збори цього представницького органу відбувалися в залі магістрату. Однак діяльність органів влади ускладнювали відсутність фахівців, початок українсько-польської війни та ін.¹⁵.

Із приходом української влади в Бережани бургомістром призначили проф. Осипа Насельського, згодом – Олександра Бородайка. 11 листопада 1918 р. бургомістром міста став Тимотей Старух, який перебував на цій посаді до липня 1919 р.¹⁶

Із початком українсько-польської війни надзвичайно гостро стояло питання організації війська. Першим військовим формуванням у Бережанах стала сотня поручника Степана Глібовицького, яка забезпечувала порядок у повіті. З метою допомоги оборонцям Львова в Бережанах розпочали мобілізацію колишніх австрійських військових, добровольців та формування з них похідних сотень. Основними організаторами українського війська на Бережанщині стали О. Ковшевич, П. Бігус, о. О. Ковч, С. Глібовицький, Ж. Олексин, А. Єднак, М. Бончук, С. Веселовський, І. Хичій, Ф. Баб'як, С. Кошик, Л. Кордяк, М. Мельник, М. Ворона, В. Луцишин, М. Грамяк та ін.¹⁷. Процес творення українського війська відбувався в умовах недостатньої кількості кадрових офіцерів, амуніції, зброї та вичерпання матеріальних ресурсів краю під час Першої світової війни.

16 листопада 1918 р. в Бережанах створили Окружну Військову Команду та запровадили посаду окружного повітового комісара, згідно з розпорядженням Державного секретаріату “Про адміністрацію Західно-Української Республіки”¹⁸. До юрисдикції Окружної Військової Команди в Бережанах належали Бережанський, Бібрський, Підгаєцький, Рогатинський та Перемишлянський повіти¹⁹. Окружним командантом було призначено Осипа Ковшевича і підвищено до звання полковника. На цій посаді він перебував до грудня 1918 р. Його заступником був підхорунжий УСС Богдан Бородайко. Військову Команду у повіті провадив поручник Петро Бігус. Також до Окружної Військової Команди входили Осип Левицький, Рудольф Жибочинський, Степан Калинович (Бібірка), Гриць Чолій (Перемишляни),

¹⁴ Там само. – С. 212–214; *Західний М.* Звіт курієра з Бережан др. Михайла Західного / М. Західний // Літопис Червоної Калини. – 1930. – № 3. – С. 21.

¹⁵ Там само. – С. 213.

¹⁶ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІУ України). – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 2227 (Автобіографічна повість депутата сейму Т. Старуха). – Арк. 137–138.

¹⁷ Бережанська земля: історико-мемуарний збірник. – С. 215.

¹⁸ *Гай-Нижник П.* Формування органів державної влади та управління ЗУНР (1918–1920 рр.): зб. наук. праць / П. Гай-Нижник. – Київ, 2009. – Т. 23. – С. 330.

¹⁹ *Литвин М.* Українсько-польська війна... – С. 117.

Микола Гой (Підгайці) та ін.²⁰. У місті Бережанах військову команду очолював поручник Марцюх²¹.

У листопаді 1918 р. для підсилення загону імені Гонти отамана А. Долуда, що був скерована із УНР на допомогу Львову, із бережанської команди було надано дві сотні під проводом четаря М. Ворони²². Для оборони Львова Бережанська Окружна Команда скерувала 16 бойових куренів по 400–500 стрільців²³.

Судову гілку влади в Бережанському повіті очолив М. Каратницький, а прокурором було призначено Л. Петрушевича²⁴. Польські судові чиновники не підкорилися новій владі та відійшли від справ²⁵. Згідно з розпорядженням Державного секретаріату юстиції Бережани стали центром одного із дванадцяти судових округів, який, своєю чергою, поділявся на 9 судових повітів²⁶. У січні 1919 р. в Бережанах створено польовий суд при Окружній Військовій Команді, який очолив Степан Солом'яний. До складу суду входили Антін Єднак, Іван Хичій, Франц Баб'як, Дмитро Бойко, Осип Скаськів, Михайло Кулинич²⁷.

У Бережанському повіті було створено відділ жандармерії, всього в ЗУНР функціонувало 23 таких відділи²⁸. Командантом повітової жандармерії був ротмістр Німець, а командантом поліції – булавний Снігурович²⁹.

Начальна Команда Галицької Армії з 25 листопада 1918 р. переїхала до Бережан. У перших днях грудня відбулася нарада вищих старшин-командантів під головуванням нового Начального Команданта Армії полковника Михайла Омеляновича-Павленка. В нараді взяли також участь: полковник Григорій Коссак, підполковник Осип Микитка, сотники Осип Букшований і Альфред Бізанц. На нараді обговорили й затвердили план подальших військових дій, що склав полковник Генерального штабу Євген Мишківський³⁰.

Процес становлення та розбудови західноукраїнської держави ускладнювало важке господарське становище краю. Територія Бережанського повіту зазнала масштабних руйнувань в роки Першої світової війни. Значна частина населення проживала у складних побутових умовах, наприклад, у с. Куропатники та навколишніх селах більшість селян мешкала в землянках³¹. Основні виробничі потужності й торгівля належали полякам та євреям. Не краще становище було й у селах повіту, великий відсоток українського населення становили малоземельні та безземельні

²⁰ Там само. – С. 123.

²¹ Українська Галицька Армія. У 40-річчя її участі у визвольних змаганнях в 1918–1920 рр. Матеріали до історії / [упоряд. Д. Микитюк]. – Вінніпег: Вид-во “Канадійського фермера”, 1960. – Т. 2. – С. 38–39.

²² Литвин М.Р. Історія ЗУНР. – С. 146.

²³ Бережанська земля: історико-мемуарний збірник. – С. 216.

²⁴ Бемко В. Українська Палестра Бережанської судової округи та її доля / В. Бемко // Правничий вісник Товариства українських правників в ЗДА. – Нью-Йорк, 1963. – Кн. 2. – С. 200.

²⁵ Західний М. Звіт курієра з Бережан... – С. 21.

²⁶ Гай-Нижник П. Формування органів державної влади та управління ЗУНР. – С. 337.

²⁷ Бережанська земля: історико-мемуарний збірник. – С. 216.

²⁸ Литвин М.Р. Історія ЗУНР. – С. 90.

²⁹ Українська Галицька Армія. – Т. 2. – С. 39.

³⁰ Українська Галицька Армія. У 40-річчя її участі у визвольних змаганнях. Матеріали до історії / [упоряд. Д. Микитюк]. – Вінніпег: Вид-во “Канадійського фермера”, 1958. – Т. 1. – С. 396–397.

³¹ Литвин М. Р. Історія ЗУНР. – С. 91.

селяни. Гостро відчувалися і втрати в Першій світовій війні чоловічого населення краю, а початок українсько-польської – ще більш ускладнив цю ситуацію.

У Бережанах також розміщувався військовий шпиталь, який приймав поранених вояків УГА. Поранених сюди доправляли за допомогою Санітарного поїзда УСС³². Важка ситуація була у сфері охорони здоров'я, оскільки поширювалися інфекційні хвороби. Зокрема, у Бережанському повіті плямистий тиф охопив 14 сіл на початок листопада 1918 р.³³.

Апогеєм українсько-польської війни стала Чортківська офензива, події якої відбувалися і на території Бережанщини. Згідно з планом Начальної Команди УГА, II корпус відходив до р. Збруч по лінії Перемишляни–Бережани–Підгайці–Чортків³⁴. 1 червня 1919 р. польські війська змусили УГА покинути Бережани. В полон потрапили 500 поранених, декілька сотень військових, серед яких 30 старшин УГА³⁵.

Після звільнення Тернополя в ході Чортківської офензиви основні військові дії перейшли на лінію Бережани–Перемишляни. Польське командування перекинуло до Бережан 10-й полк, який прибув до міста 15 червня залізницею³⁶.

17 червня бригади II корпусу УГА генерала Мирона Тарнавського підійшли під Бережани, що мало стратегічне значення через розташування тут численних укріплень часів Першої світової війни та залізничного сполучення зі Львовом та Ходоровом³⁷. Опанувати місто з ходу, через Лисоню, було надзвичайно важко – противник стягнув сюди близько 20 батальйонів піхоти, кілька ескадронів кінноти та артилерію. Тож опрацьований штабом II корпусу УГА план передбачав: шість бригад УГА завдають польському угрупованню в Бережанах удару з трьох боків, потім ідуть в обхід міста з півдня і з півночі, при цьому основний удар таки зосереджується на півночі Бережан. Три бригади 2-го корпусу – 1-ша бригада УСС, 7-ма Львівська і 3-тя Бережанська – наступали, відповідно, на трьох напрямках – на півночі Бережан, через Лисоню зі сходу і на півдні. На півдні також наступали підрозділи 11-тої бригади 3-го корпусу і новоствореної 12-тої бригади 1-го корпусу, які мали вийти на шлях на Рогатин і відтягти відхід поляків на захід. Ще одна бригада – 6-та Равська бригада 1-го корпусу – мала допомогти 1-й бригаді УСС з півночі та північного заходу³⁸.

Перша бригада УСС після взяття Купчинців вирушила через Козову-Козівку-Куропатники на північ від Бережан у напрямку села Жуків. 3-тя Бережанська бригада підійшла з частиною 12-тої (новоствореної) з південного сходу. Вона зайняла

³² *Saniga O.* Початки формування медичної та санітарної служби Української Галицької Армії / О. Сапіга // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2009. – Вип. 18: Західно-українська народна республіка: До 90-річчя утворення. – С. 452.

³³ ЦДАЛ України. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 211 (Листування санітарного відділу Державного секретаріату внутрішніх справ ЗУНР в Станиславові з повітовими комісаріатами в Сх. Галичині про епідемію плямистого тифу, надання посади лікарям, забезпечення медикаментами, перевірку стану санітарної служби та ін.). – Арк. 12.

³⁴ *Крип'якевич І.* Історія українського війська... – С. 505.

³⁵ *Литвин М.* Українсько-польська війна... – С. 365.

³⁶ Денник Начальної Команди Галицької Армії. – Нью-Йорк: “Червона Калина”, 1974. – С. 8.

³⁷ Українська Галицька Армія. У 50-річчя її участі у визвольних змаганнях. Матеріали до історії / [упоряд. Д. Микитюк]. – Вінніпег: Вид-во “Канадійського фермера”, 1966. – Т. 4. – С. 26.

³⁸ Чортківська офензива. – Мюнхен: Видання Братства кол. вояків 1-ї Української дивізії УНА, 1953. – С. 32.

Потутори–Шибалин і просунулася 18 червня на Лисоню³⁹. 7-ма бригада, пройшовши села Геленків та Дибще (нині Козівського р-ну), пропрямувала до села Шибалина⁴⁰. Артилерія 7-мої бригади взяла під свій контроль південні укріплення Бережан, а піхота проводила відволікальні маневри з метою зосередження уваги ворога на собі⁴¹.

Польські війська зайняли позиції на правому березі р. Ценівки, в окопах австрійської армії, що залишилися після боїв за Лисоню у 1916 р. Також польські підрозділи утримували позиції в довколишніх лісах та горбах по обидва боки дороги Шибалин–Бережани. Українські сили розташувались в укріпленнях російської армії по обидва боки шляху Тернопіль–Бережани. Їхні позиції займали відтинок від с. Баранівка–східні околиці с. Шибалин–північний терен біля с. Жонівка⁴².

Короткий опис подій 18 червня в околицях Бережан подано у “Деннику УГА”: “Неприятель боронить завзято Бережани, стоїть однак перед упадком. Там зголошено свіжі полки 6., 7. і 8. Перед III-тим Корпусом стоїть 3-та польська дивізія генерала Залінського. Сконстатовано там полки 10., 13., 14. і 9. полк кінноти. Крім цього рештки 4-тої польської дивізії (полки 18. і 37., один курінь 10-го полка і один познанський пробоевий курінь), які разом коло Нижнева понесли великі втрати”⁴³.

1-й курінь 7-мої бригади звільнив від польських військ с. Літятин, після чого вирушив у напрямку с. Саранчуки. Поляки чинили сильний опір, безперервно обстрілюючи терен кулеметним вогнем. “Заблистіли багнети, замаєчили якісь дивовижні помахи прикладами. Ворог подався. Одні кидалися в брід ріки, другі тікали в напрямі Потуторів... І ми оставляли своїх найкращих товаришів, які біля саранчуцької церкви на вічний сон лягли”⁴⁴.

19 червня 1-й курінь 3-тньої бригади захопив станцію Потутори, перейшов на західний берег Золотої Липи, зайняв Дикі Лани. Далі спрямував свій удар на Посухів, Вільхівець та Рай. Проте зранку 20 червня польські підрозділи, отримавши підкріплення, розпочали контрнаступ. Польські війська знову зайняли Вільхівець. Цілий день тривали бої з перемінними успіхами на Диких Ланах. У ході цих боїв захоплено близько 80 полонених із армії Галлера⁴⁵. Під вечір 20 червня 1-й курінь захопив село Рай. 12-та бригада, яку очолював отаман Омелян Лисняк, наступала з боку Саранчуків, перейшовши Золоту Липу, зайняла Рибники⁴⁶.

19 червня 1-ша бригада УСС розпочала наступ із Жукова в напрямку Гинович. Наступ здійснювали за підтримки 15 артилерійських батарей під командуванням Ярослава Воєвідки⁴⁷. Поляки намагалися зупинити наступ на Бережани в селі Гиновичі. Основні бої відбувалися за цвинтар, що розміщувався на горі. З підтримкою

³⁹ Українська Галицька Армія. – Т. 4. – С. 26–30.

⁴⁰ Мигович П. При VII-ій Бригаді УГА / П. Мигович // Літопис Червоної Калини. – 1937. – № 11. – С. 4.

⁴¹ Українська Галицька Армія. – Т. 4. – С. 26–30.

⁴² Мигович П. Вказана праця. – С. 4–5.

⁴³ Денник Начальної Команди Галицької Армії. – С. 10.

⁴⁴ Бачинський В. З під Чорткова на Бережани / В. Бачинський // Літопис Червоної Калини. – 1936. – № 7–8. – С. 4.

⁴⁵ Там само. – С. 5.

⁴⁶ Українська Галицька Армія. – Т. 4. – С. 26–30; Шемлей Й. З XII Бригадою на Бережани і Перемишляни в 1919 р. / Й. Шемлей // Літопис Червоної Калини. – 1938. – № 3. – С. 18.

⁴⁷ Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни 1918–1919 / А. Крезуб. – Нью-Йорк: “Око”, 1966. – С. 149.

артилерії галицькі вояки захопили оборонні лінії противника. 20 червня 1-ша бригада зайняла Лапшин. Цього ж дня 12 сотень УСС розпочали наступ на Бережани.

Польські війська, усвідомлюючи реальну загрозу з півдня і півночі, у ніч на 21 червня залишили місто. Відступаючи, поляки, для того щоб унеможливити переслідування українськими військами, підпалили великий міст на Золотій Липі, обливши його нафтою з усіх боків. Проте вигоріла лише нафта, а міст вдалося погасити⁴⁸. Поляки відійшли в напрямку Рогатина. 11-та бригада не встигла перекрити шлях відступу полякам, а 2-й курінь УСС не зміг зупинити відхід противника на нараївському шляху. Польські війська втікали так швидко, що генерал Зелінський вимагав, аби головнокомандування позбавило посад трьох командирів батальйонів за те, що вони самовільно відступили з Бережан⁴⁹.

Битва за Бережани завершилася перемогою Галицької армії, хоча план цілковитого оточення міста та знищення польської армії не був реалізований. Унаслідок цієї битви українські військові здобули вкрай необхідну військову амуніцію, гармати, набої, локомотив та ін.⁵⁰. “Бережани взяті! Населення Бережан не хоче вірити, що це те саме українське військо, яке тому пару тижнів у мовчазливій розпуці відступало на схід, знеохочене та зневірене. І ми самі протираємо очі. Неначе дивним сном видається нам ця дійсність, що протягом кільканадцяти червневих днів розбиту армію перетворила в одну міцну, горду, переможну і завзяту”⁵¹.

21 червня, згідно з наказом Начальної Команди УГА, 1-ша бригада здобула Нараїв, а поляки змушені були відступити в напрямку Перемишлян⁵². 7-ма бригада, не заходячи в Бережани, вирушила в напрямку містечка Помор'яни лівим боком Золотої Липи на північ через Дрищів (сучасне с. Біще), Урмань та Розгадів⁵³.

Своєрідним підсумком боїв за Бережани став наказ Начальної Команди Галицької Армії від 21 червня 1919 р.: “після чотирох днів тяжких боїв нами добуті Бережани. Честь і хвала славетним військам, особливо 3-тій Бережанській, 7-мій Львівській бригадам та бригаді УСС, серед героїських вчинків і твердості яких і пройшла більша частина боїв. Від імени Начальної Команди дякую і Командантові II-го корпусу, Генералови-четареві Тарнавському, Начальникови Штабу полковникови Шаманекови, Комендантам бригад, куреням, сотень і всім старшинам і стрільцям, особливо Командантам 3-тої і 7-мої бригад – полковникови Вольфови, підполковникови Бізаніцови та Командантові бригади УСУС – отаманови Букшованому і його Військам. Даліше вважаю необхідним визнати боєву акцію XII-тої бригади, недавно сформованої і в своєму першому бою виявившої себе видатною боєвою військовою частиною”⁵⁴.

⁴⁸ *Марітчак Т.* Бережани взяті. Із днів Чортківської офензиви на підставі записок / Т. Марітчак // Літопис Червоної Калини. – 1938. – № 9. – С. 9.

⁴⁹ *Верига В.* Визвольні змагання в Україні 1914–1923. – С. 482.

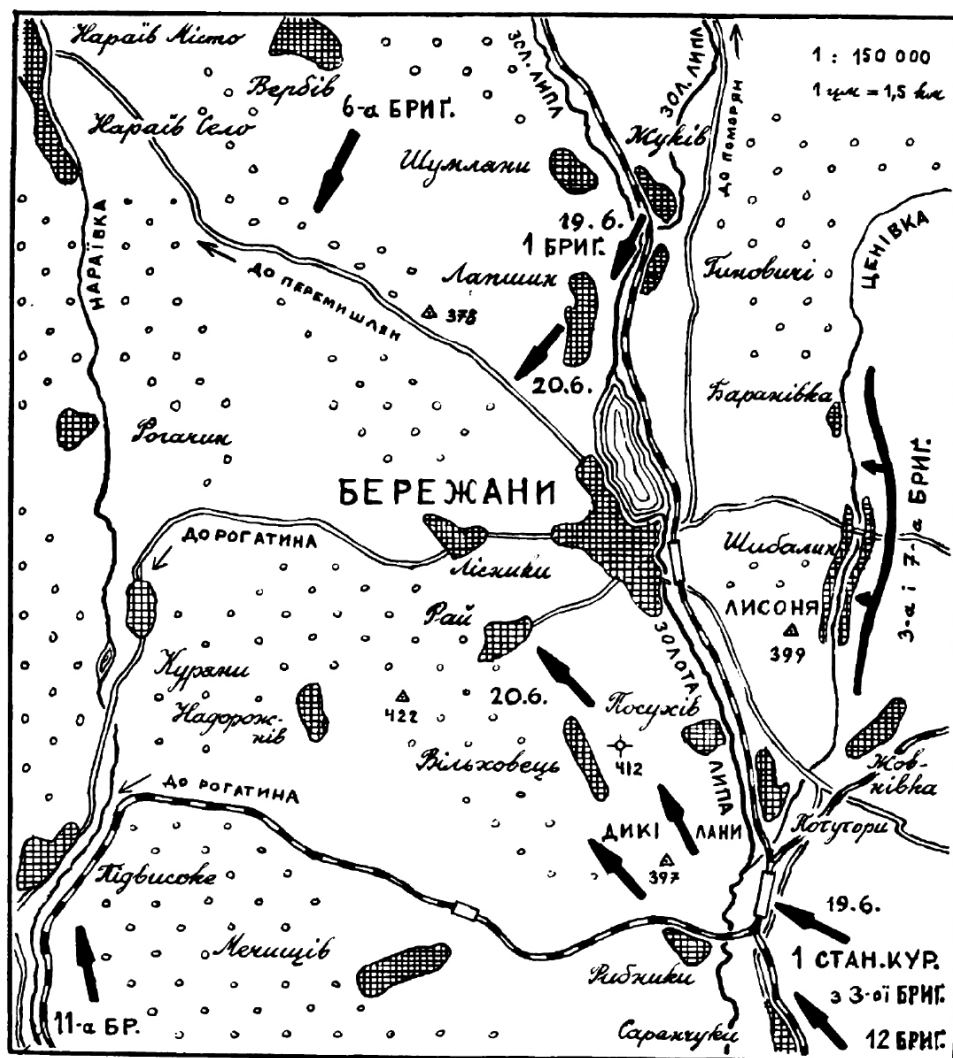
⁵⁰ *Калина В.* Українські Січові Стрільці у боях за Бережани / В. Калина // Свобода. – 1954. – 24 квітня. – С. 5.

⁵¹ *Марітчак Т.* Бережани взяті... – С. 10.

⁵² Українська Галицька Армія. – Т. 2. – С. 75.

⁵³ *Мигович П.* При VII-ій Бригаді УГА / П. Мигович // Літопис Червоної Калини. – 1937. – № 11. – С. 5–6.

⁵⁴ Українська Галицька Армія. – Т. 2. – С. 351.

Наступ на Березани в днях 19/20 червня 1919 р.

Відзначено і тактичні помилки Галицької армії – відхід поляків з-під Тернополя і Березан. Для повного розгрому польських підрозділів біля Березан в українського війська забракло сил. Ті підрозділи УГА, що брали участь у воєнних діях на Березанщині, були вкрай виснажені двотижневою офензивою. Трагедія генерала Грекова полягала в тому, що він не зміг забезпечити свою армію достатньою кількістю зброї, боєприпасів та амуніції⁵⁵.

У кінці червня 1919 р. становище Галицької армії стрімко погіршувалося. Лінія фронту збільшилася в декілька разів, недостатня кількість вояків, брак амуніції і

⁵⁵ Шанковський Л. Українська Галицька армія... – С. 167.

гостра нестача набоїв призвела до втрати ініціативи і початку польського контрнаступу 28 червня. У цей же день сильний удар був спрямований на Нараїв та Бережани. Унаслідок цього I і II корпуси Галицької армії почали відступати. 29 червня польські війська ввійшли в Бережани та розпочали підготовку наступу на села Потутори, Шибалин і Жонівка⁵⁶. Станом на перше липня Галицька армія повністю залишила Бережанський повіт.

Бережанщина активно включилася у вир державотворчих процесів у листопаді 1918 р. Відчувалася нестача кваліфікованих державних службовців, досвідчених військовослужбовців та господарська розруха краю після Першої світової війни. Попри це бережанці зуміли закумуляувати основні сили для розбудови омріяної національної державності. Битва за Бережани в ході Чортківської офензиви стала однією з найуспішніших операцій УГА. Гора Лисоня, як і в воєнний 1916 рік, знову стала епіцентром завзятих боїв за Українську державу.

Bogdan Lygovi, Olena Lygova. History of Berezhany region during ZUNR

In the article highlights and analyzes the process of the formation of Ukrainian power and new bodies of the management in Berezhany region. Shows the role of the local intelligentsia in the state creative process in region. Highlights the treatment of the polish officials for Ukrainian power. Open the course of the military events in Berezhany during the Ukrainian-Polish war. Characterizes the war's achievement and reasons of the fails of UGA.

Key words: ZUNR, Galicia, Berezhany region, District county squad, county counsel, UGA, Chortkiv offensive, Lysonia.

⁵⁶ Денник Начальної Команди Галицької Армії. – С. 13.